

Bieszczady - cerkwie, ślady dawnych kultur i religii

Bieszczady są jednym z nielicznych miejsc w Polsce, w którym możemy znaleźć nieskażony współczesnym duchem cywilizacji spokój. Tymczasem utożsamiane zazwyczaj z malowniczymi poloninami i nieograniczoną przestrzenią, te niezwykle góry kryją w sobie również inne piękno, które warto odkryć.

Ślady już prawie zapomnianych kultur znajdziemy w porzrzucanych między pasmami górskimi wioskach. I tak, wśród lasów, osuwisk i łagodnych pagórków możemy podziwiać zabytki bojkowskie, łemkowskie, a nawet żydowskie. Niewątpliwie do tych najciekawszych należą obiekty związane z prawosławiem, które licznie zachowały się w [Bieszczadach](#).

Każdy, kto przybywa w najbliższe polskie góry, spotyka na drodze swoich wędrówek zwykle drewniane cerkwie, doskonale wkomponowane w górski pejzaż. Niegdyś było ich wielokrotnie więcej, obecnie zaledwie niewielka ich część, która przetrwała burzliwy okres powojenny, świadczy o kunszcie i kulturze dawnych mieszkańców tych gór.

Historia bieszczadzkich zabytków sakralnych

Bieszczadzkie cerkwie powstawały już w czasach ruskich, kiedy to doszło do rozłamu chrześcijaństwa. Sieć parafii w regionie ustaliła się ostatecznie na początku XVII w., kiedy to powstały ostatnie górskie miejscowości - razem z istniejącymi wcześniej weszły one w obręb dekanatów Baligród, Bukowsko, Cisna, Lesko, Lutowska, Łupków, Ustrzyki Dolne oraz, obejmujących częściowo tereny położone poza Bieszczadami, dekanatów Turka i Żukotyń.

Przed II wojną światową prawie każda miejscowość miała własną świątynię - ich ilość w regionie przekraczała 150. Dewastacja większości cerkwi nastąpiła po wojnie, po fali wysiedleń ludności bojkowskiej i łemkowskiej. Niektóre z nich rozebrano, inne zamieniono na magazyny lub pomieszczenia dla zwierząt...

Ślady wielu z tych nieistniejących świątyń można odnaleźć do dziś. Cerkwiska łatwo rozpoznać po grupach starych drzew otaczających "puste" miejsce; w ich obrębie odnaleźć można zwykle pozostałości fundamentów, przycerkiewnego cmentarza lub otaczającego go kamiennego murku.

Do dziś na terenie **Bieszczad** zachowało się we względnie dobrym stanie ok. 50 obiektów, część z nich pozostaje w kulcie greckokatolickim lub prawosławnym, inne pełnią funkcję kościołów rzymskokatolickich.

cerkiewFoto: Agencja BE&W

Hoszów,

Cerkiew cerkwi nierówna

Cerkwie bieszczadzkie nie były (i nie są) takie same. Można wyróżnić ich kilka podstawowych typów architektonicznych: łemkowski, bojkowski, ukraiński narodowy i inne, z których każdy posiada dodatkowo własne warianty typologiczne. Poza świątyniami drewnianymi spotyka się też dosyć liczne i równie zróżnicowane cerkwie murowane.

Choć poszczególne regiony i subregiony wypracowały własne typy budowli sakralnej, większość cerkwi, niezależnie od lokalizacji, tworzywa i czasu powstania, składa się z tych samych elementów: prezbiterium, przeznaczonej dla mężczyzn nawy, przedsionka, zwanego również babińcem, bowiem w nim gromadziły się kobiety.

Nawę od prezbiterium w cerkwi oddziela ikonostas - ściana z zawieszonymi na niej ikonami. Znajduje się w nim dwoje lub troje drzwi. Przez centralne Carskie Wrota przechodzi wyłącznie kapłan. Boczne drzwi: północne i południowe noszą nazwę Wrót Diakońskich. Pełny ikonostas posiada pięć rzędów ikon. Każdy rząd ma ustalony układ ikon.

TOP 10 na cerkiewnym szlaku

Najciekawsze obiekty sakralne leżą na samochodowym Szlaku Architektury Drewnianej oraz na rowerowym Szlaku Ikon. Do najcenniejszych cerkwi, które po prostu trzeba zobaczyć, przyjeżdżając w Bieszczady, należą świątynie w Równi k. Ustrzyk Dolnych, Smolniku n. Sanem, Turzańsku, Komańczy, Hoszowie, Łopience, Czerteżu k. Sanoka, Bystrem i Michniowcu.

Ogromne wrażenie robią też ruiny cerkwi - m.in. w Baligrodzie, Tarnawie Górnej, Berezce, Krywem n. Sanem i Olchowej. Kilka najciekawszych warto wpisać na listę zabytków koniecznych do odwiedzenia podczas kolejnej wizyty w Bieszczadach.

Równia

Na wzniesieniu stoi przepiękna drewniana cerkiew pw. Opieki Matki Bożej, wzniesiona w stylu bojkowskim w 1. poł. XVIII w. Świątynia posiada konstrukcję zrębową, jest orientowana, trójdzielna, każdą z części wieńczy kopuła. Dookoła biegnie wsparty na rysiach daszek okapowy - podobnie jak ściany nawy, prezbiterium i babinca, a także wszystkie kopuły obity gontem.

Na przycerkiewnym cmentarzu zachowało się kilka starych nagrobków, w tym intrygujący żelazny krzyż o unikatowej dla tych terenów formie.

Smolnik nad Oslawą

W centrum stoi murowana cerkiew pw. Przeniesienia Relikwii św. Mikołaja, wzniesiona w 1806 r. W jej wnętrzu zachował się kompletny XIX-wieczny ikonostas i XVIII-wieczny rokokowy ołtarz. Przy cerkwi stoi ładna, wymurowana z kamienia dzwonnica. Spacerując po Smolniku, warto zwrócić uwagę na zachowane stare chaty, we wsi stoi też przydrożny krzyż z 1896 r.

Smolnik,

cerkiewFoto: Agencja BE&W

Turzańsk

Ozdobą wsi jest drewniana cerkiew greckokatolicka (obecnie prawosławna) pw. św. Michała Archanioła pochodząca z początku XIX w. Jest to budowla trójdzielna w stylu wschodniołemkowskim - wszystkie trzy części cerkwi przykryte są jednym dachem, na którym wznoszą się baniaste hełmy. W pobliżu stoi osobno piętrowa dzwonnica.

Wewnątrz znajduje się ładny ikonostas z roku 1895, XIX-wieczne ołtarze boczne oraz polichromia datowana na przełom XIX i XX wieku. Wszystkie nabożeństwa odbywają się przy blasku świec - cerkiew do dziś nie posiada elektryczności.

Komańcza

Najciekawszym zabytkiem Komańczy była do niedawna cerkiew prawosławna pw. Opieki Matki Bożej (dawniej cerkiew greckokatolicka), zbudowana w 1802 r. Przepiękna świątynia o bardzo harmonijnej

bryle prezentowała typ wschodniołemkowski (styl ten reprezentują dziś w Polsce jeszcze tylko dwie cerkwie - w Rzepedzi i Turzańsku).

Wewnątrz znajdował się ikonostas z połowy XIX w. pochodzący ze wsi Wołosianka. Niestety zabytkowa świątynia spłonęła we wrześniu 2006 r. Obecnie w Komańczy można oglądać zrekonstruowaną cerkiew, jej ponownej konsekracji dokonano jesienią 2010 r.

Hoszów

W miejscowości stoi drewniana cerkiew pw. św. Mikołaja z lat 30. XX w. (obecnie kościół rzymskokatolicki) - jedna z kilku zachowanych w Polsce cerkwi reprezentujących tzw. ukraiński styl narodowy, nawiązujący do architektury huculskiej. Cerkiew zbudowano na planie krzyża greckiego, jest trójdzielna, posiada jedną kopułę. Podczas II wojny światowej pełniła funkcję niemieckiego magazynu amunicji, a po wojnie wykorzystywana była jako owczarnia.

Łopienka

Prawdopodobnie w 2. poł. XVIII w. wybudowano w tej niewielkiej wiosce murowaną cerkiew pw. św. Paraskewy, ufundowaną przez rodzinę Strzeleckich dla godnego pomieszczenia cudownej ikony Matki Bożej. Po II wojnie światowej cerkiew utraciła blaszane pokrycie dachu, jednak cudowną ikonę uratowano - została przeniesiona do Polańczyka.

Od tej pory cerkiew niszczała - dopiero w połowie lat 80. rozpoczęto społecznymi siłami remont świątyni - m.in. wykonano nowy dach i strop. Wewnątrz znajduje się prowizoryczny ołtarz, przy cerkwi odbudowano XIX-wieczną kaplicę grobową, którą przykryto gontem.

Łopienka, cerkiewFoto: Agencja BE&W

Michniowiec

W centrum wsi wznosi się drewniana cerkiew pw. Narodzenia Matki Bożej (obecnie użytkowana jako rzymskokatolicki kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela), o nietypowej dla karpackich świątyń bryle i konstrukcji, zbudowana w 1863 r. Wyróżnikiem jest architektoniczne rozwiązanie nawy - zbudowano ją na planie ośmioboku i przykryto kopułą o rzadko spotykanym profilu, osadzoną na wewnętrznych słupach nośnych.

Wewnątrz zachował się niemal kompletny ikonostas. Obok cerkwi stoi przysadzista, kryta gontem dzwonnica z początku XX w., także o rzadko spotykanej, mieszanej - zrębowo-słupowej konstrukcji.

Bystre

Na północnym krańcu wsi znajduje się drewniana cerkiew pw. św. Michała Archanioła z 1902 r., wzniesiona w tzw. narodowym stylu ukraińskim, o charakterystycznej trzyczęściowej bryle, z trzema kopułami. W jej wnętrzu można obejrzeć zbiór krzyży i innych obiektów liturgicznych. Większość oryginalnych pozostałości wyposażenia cerkwi przechowywanych jest w Muzeum Ikon w Łańcucie. W pobliżu cerkwi znajduje się niewielki cmentarz.

Berezka

We wsi znajdują się ruiny zbudowanej na planie krzyża, z ośmioboczną nawą, greckokatolickiej, murowanej cerkwi pw. Przemienienia Pańskiego.

Olchowa

W Olchowej stoi zbudowana w 1887 r., kamienna cerkiew pw. Soboru Matki Bożej. Od czasów II wojny światowej cerkiew jest opuszczona i niszczeje.